

Dobai István

MARGIT HERCEGNŐ LEÁNYAI

Kun László király halálakor, 1290-ben, az Árpád-ház kihaltnak látszott, és ezért *Rudolf* Habsburg császár Hungáriát, mint megüresedett császári hűbért, fiának, *Albert* ausztriai hercegnek adományozta. Azóta Ausztria minden uralkodója viseli a „Hungária királya” címet, és mindegyikük meg is tett minden tőle telhetőt, hogy trónkövetelő ellenkirályból tényleges uralkodóvá legyen.

A hungár országnagyok – akkor még nem illett rájuk a „magyar” elnevezés – azonban következetesen elutasították a Habsburg trónigényeket, és négy évszázadon át más uralkodót választottak maguknak. 1290-ben elismerték *II. Endre* király unokájának addig kétségbe vont trónigénye jogosságát, és *III. Endre* néven királyukká koronázták. Miután az Eurázsiaián két évezrede uralkodó *Turul* dinasztiának ez az „utolsó Aranyágacskája is letört”, az országnagyok az Árpád-házi királyok leányági örökösei közül választottak királyt maguknak, visszafelé haladva időrendben: a *Wittelsbach*, *Premysl*, *Anjou*, *Luxemburg* és *Jagelló* dinasztiákból, majd ezek után – a dinasztikus elvet a nemzeti elv váltván fel, illetve az onogur, szláv és latin nyelv helyett a magyar nyelv térfoglalásával párhuzamosan – az Árpád-házhoz kapcsolható valamelyik magyar nemzetségből: a *Hunyadi*, *Szapolyai*, *Báthori*, *Bethlen*, *Rákóczi*, *Apafi* és más családokból. A *Habsburgok* csak a 18. században, a szatmári béke után jutottak a *Sacra Corona Hungariae* egész birtokába, miután hosszú várakoztatásukat megbosszulandó, jezsuita tudósokkal átírták a megelőző négy évszázad történetét, törölve belőle a választott Magyar Királyságnak, azaz „Magyariának” vagy az egész jelenlétét, vagy legalább annak jogszerűségét.

Az uralkodók jelölésének és választásának a korszakában megnőtt a királylánytól való származás értéke, és ezért ennek bizonyítékait keresték és találták meg a legelőkelőbb családok tagjai, előbb a száznyolc honfoglaló nemzetségből valók – az *Aba*, a *Csák*, az *Ákos*, a *Kán*, a *Borsa*, a *Gyula* és a *Zombor* nemzetségbeliek –, majd mások is, lehetőleg nagyhírű vitéz lovagot választva ösül. Ezek közül valók Erdély, azaz Keletmagyarország utolsó nemzeti fejedelmének a családja, az *Apafiak* is. Az ő ösanyjuk, *Géza* nagyfejedelemnek és *Saroltának*, az Erdélyben uralkodó *Gyula* vezér hűgának leánya, *Sarolta*, *Szent István* hűga volt, aki először az egyik *Abához* – az ő fia volt *Sámuel* király –, másodszor *Buda* vitézhez ment feleségül, akinek *Merhárdot*, az *Apafiak* ösapját szülte. *Merhárdot* a

legendás ősök sora követte: *Lőrinc, Bethlen, Olivér, Becse-Gergely, Ant-János, Apa János, Apafia Miklós*, aki a 14. században birtokadományban részesült. A történetírásban *Becse-Gergelynek* nevezett *Apaj nemzetség* hagyománya szerint az őszanya nem *Géza* kagán leánya, hanem *Árpád-házi II. Géza* király és *Eufrozina* orosz hercegnő sok gyermekének egyike, *Margit* hercegnő, tehát nem *I. István*, hanem *III. István* király húga volt. *Margit* hercegnő *Cornes Vilmos* francia keresztes lovaghoz, *Sümegei ispánhoz* – az idegen származás a honfoglalók ivadékaival való egyenrangúságot jelenti – ment feleségül, és fiúknak, *Lőrinc* apjának a neve nem *Merhárd*, hanem *Bot*, vagy *Bota* lett volna. Ez a származás-hagyomány azért is valószínűbb, mert a 12. század közepére utal, amikor a bizánci udvar közvetítésével szoros kapcsolat létesült az *Árpád-ház* és a szentföldi keresztesek között. A továbbiakban – ha a személynevek bizonytalanok is – a *Becse-Gergely*, azaz *Apaj nemzetség* és az abból eredő *Apafi* és *Bethlen*, valamint *Almakereki, Becsei, Somkereki, Kemény, Töttös, Gál, Géczi, Gyerőfi, Kövér, Tar, Léli, Erdélyi* családok származása történelmi tény, az elsőként, 1305-ben birtokadományban részesült *Apafia Miklós*ig. A történelmi hitelességet bizonyítja az is, hogy a sokkal nagyobb tekintélyű, és fényes közéleti szerepet a mai napig betöltő *Bethlen* család mindig elismerte az *Apafiak* elsőbbségét, megelégedvén az utánuk következő származás tekintélyével. Mint azt a helynevek – *Apa, Apahida, Apanagyfalu, Bethlen, Somkerék* stb. – és birtoklevelek bizonyítják, az is történelmi tény, hogy a nemzetségek családokra bomlása előtt, ez a nemzetség birtokolta az Észak-erdély nagy részét jelentő Szamos völgyét Szatmártól Borgóig, és a Kalotaszegig. Később pedig áttértek a délerdélyi Küküllő vidékére is, Küküllővár, Ebesfalva, Keresd és más uradalmak megszerzésével.

Középeurópába – tehát az akkor Hungáriának nevezett Magyarországra is – a 14. században érkezett el nyugat felől a feudalizmusnak, hűbériségnek nevezett új társadalmi szervezet. Kezdődött az Anjou-korban, folytatódott a Hunyadiak alatt és befejeződött a Szapolyaiak uralkodása idején. Először a *családok* különültek el a *nemzetségekből*, úgy személyi, mint társadalmi és vagyoni vonatkozásban. *Család* alatt abban a korban *háznép*, aul, nagycsalád értendő, amely a nemesek esetében a szülőkön és gyermekeken kívül magába foglalta a háztartásban élő rokonokat, szolgákat, lazábban a birtokok *jobbágyságait*, és később a *familiárisokat*. Előbb az országnagyi, főúri családok kaptak a királytól olyan hűbéri adománybirtokot, *feudumot*, amely ezeket a családokat kiemelte a honfoglalással szerzett nemzetségi szállásbirtokok, allódiumok conpossessorai, közbirtokosai közül. Majd a birtokadományban nem részesült, csak személyükre, és a nemzetségi conpossessióból elkülönült családi birtokaikra nemesi kiváltságot nyert, *birtokos nemeseknek* nevezett középrétegbeliek biztosították *vérszerződésben* szerzett honfoglalói jogait az akkor szerveződő *nemesi vármegyék* keretében. A hazának és a királynak tett szolgálatai jutalmául a király a Szent Korona tagjává tehetette az arra érdemeseket, *nemesi címet*, armálist adományozó oklevelével. Ezeknek a köznemeseknek a száma később, a két évszázados állandó török háború miatt nagyon felszaporodott – végül a magyar lakosság egynegyedének volt nemesi kiváltsága –, mert az uralkodó csak nemeslevéllel volt képes zsold helyett kifizetni a katonáit. Az új társadalmi fejlődés igényeinek megfelelően Nagy Lajos király átszervezte *Három Tenger Mosta* birodalmának alkotmányát, katonai, kormányzati, személyi és vagyoni rendjét. 1351-ben korszerűsítette az *avicitás*, az *ősiség* törvényét, családokra bontva le az addigi nemzetségi jogokat. A turáni hódítók által Európában meghonosított ősi jogrend ugyanis – az árja-individualista római joggal ellentétben – nem ismeri a

földnek, a természetnek *magántulajdonát*, *proprietás-át*, hanem csak *magánbirtoklását*, *possessio-ját*. A földbirtoklás is nemzetségenként illette volt meg a honfoglalókat, amelyet később a nemes családokra osztottak le úgy, hogy – mai nyelven szólva – a nemesi birtok megmaradt a földnépéhez tartozó jobbágy örökös használatában, a nemesurat csak a birtok hasznobére, a termés tizede, dézsmája, decimája illette meg. A földművelő jobbágycsaládok csak a szántóterület használatát osztották fel maguk között, a legelőket, erdőket – a földesúri birtok határain belül – megtartották a maguk faluközösségi közbirtokosságában. A 14. század óta Európában nagyon fellendült mezőgazdaság a szántóterület kiterjedését vonta maga után, és ez sokszor ütközött a földesuraknak jobbágy nélküli majorgazdaság létesítését célzó érdekeivel, de másrészt – főként a legelő- és erdőgazdaságok vonatkozásában – a faluközösségi érdekekkel is. Egész Európában a 15. és 16. században a legkülönbözőbb helyeken és célokkal parasztlázadások és belháborúk folytak a közbirtokosság és magánbirtoklás között. Végül a szabad szállási, nemesi közbirtokosság visszaszorult a Székelyföldre, a Jászkun és más kiváltságos kerületre, valamint a királyi városok határára.

Az antik római életvitel újraélesztésének a vágya felerősödött a 10. században öntudatosodó keresztyénségnek később humanizmusnak nevezett mozgalmában. A keresztyén emberszeretet törvénye is az antik modell mintájára szerveződő *republikanizmusnak* nevezhető politikai humanizmusban nyilvánult meg, mégpedig a hajdani impérium latin és nem-latin nyelvű utódállamaiban különböző módon. A római individualista jogrendszer igyekezett kiküszöbölni a barbár jobbágyság rendjét, és a hajdani római colonus-ok ivadékait előbb – mai nyelven szólva – munkavállalási szabadság nélküli munkásokká, szolgákká tette, később pedig egyszerűen földbérlőkké, elszakítva minden örökletes köteléket a föld és művelője között. A nem-latin európai országokban – különösen a turáni jogrendszer hagyományait inkább őrző Magyarországon és Lengyelországban – nem lehetett a földművelő jobbágynek a maga telkéhez fűződő örökölt jogait és kötelességeit megszüntetni, bármennyire is szerették volna ezt az abban érdekeltek. Az ősi jogrend és a római republikanizmus kompromisszumát *Werbőczy István* 1514-ben készült Tripartitumának szintézise rögzítette: a királytól az utolsó vagyontalan nemesig egy és oszthatatlan nemesi rend a közhatalom egészét jelentő reszpublika tagja. A kollektív nemeseknek tekinthető jogi személyek mellett a nemes családok birtokolják és hagyják leszármazottaikra az ország egész területét, de birtokaikat nem adhatják el. Feladatuk az ország külső és belső védelme, kormányzata és igazgatása, ezen kívül azonban más közterhet nem viselnek. A jobbágyság nem tagja a reszpublikának, nincsenek politikai- és birtokjogai és kötelességei, de a földesuraknak járó dézsma és robot, valamint a közadók teljesítése fejében gazdálkodnak jobbágytelkükön – ennek területe vármegyénként változva 25 és 40 hold szántó, valamint faluközösségben használt rét, legelő, szőlő- és erdőterület –, annak minden haszna az övék és örököseiké. Mivel a nemesi birtokok osztódtak az örökösök között, a jobbágytelkek pedig legfeljebb csak két félre osztva voltak örökölhettek, az a későbbi közvéleményben nem ismert bizarr helyzet állt elő, hogy a jobbágyok gazdák maradtak, míg a nemes családok mindinkább szegényedtek, végül többségük azonos sorba került a jobbágyok telekörökösödésből kimaradt gyermekeiből lett *zsellérekkel*, akiktől a nemeseket csak a közteherviseléstől való mentességük, személyi és politikai jogaik különböztették meg, a zselléreknek viszont robot fejében kijárt a házhely, kert, és az úrbéri közbirtokossági részesedés, de a vagyontalan nemeseknek semmi. A szegény vagy

vagyontalan nemesek számára nem maradt más lehetőség csak az idegen szolgálat: a legjobb esetben a királyi, egyházi, vármegyei közszolgálat, mint katona, pap, tisztviselő, vagy egyéb literátus, akiknek nem jutott közszolgálat, és vállalkozó szelleműek voltak, ügyvédek és más szabadfoglalkozásúak vagy gazdasági vállalkozók lettek, és néhány nemzedék múlva a városi polgári rend felső rétegében helyezkedtek el, az esetek többségében azonban magánszolgálatra kényszerültek, mint főurak familiárisai, intézői, vagy uradalmi tisztek, ispánok, sőt végső sorban hajdúk és szolgák. A különböző jogfejlődés eredményeképpen, Nyugateurópában a jobbágyság középkori elfogadható helyzete nagyon leromlott. Franciaországban személyükben is a nemesi birtokhoz tartozó vagyontárgyak lettek, Angolországban pedig a földesurak felmondták bérleteiket, és nincstelenként szorultak a városokba vagy a gyarmatokra. Germániában viszont a jobbágyok száma olyan nagyra szaporodott, hogy népfellegüket a városok már elfogadni nem tudták, az agráriumban pedig szolgaként sem helyezkedhettek el. Magyarországon a jobbágyok ősiségi jogai megmaradtak, sőt, a törökök alóli felszabadulás után rengeteg szabad szántóföld csak jobbágygazdasággal volt hasznosítható. Aki tehette, városi polgárok, kispapok – ezek még nemességüket is letagadták érte –, vagy ingó örökséggel rendelkező zsellérek jobbágytelkeket vállaltak, aminek csak egy ököriga tulajdonlása volt a feltétele telkenként. És megindult a népvándorlás nyugatról a jobbágy-eldorádó Magyarországra, úgy, hogy a nyugati telepések lélekszáma a 18. század végére meghaladta a magyarokét. A nemesi státusnak ez a nagy elértéktelenedése magyarázza a nemesi származás igazolásának könnyűségét, hiszen minden negyedik magyar család nemes lévén – különösen leányágon –, bárki igazolhatott nemesi származást.

Az *apanagyfalvi Apafi család* a Szapolyaiak királysága idején, a 16. század második felében jut fontosabb közéleti szerephez Erdélyországban. *Apafi Gergely* 1552-ben Doboka megye főispánja és *Utesenich-Martinuzzi* kormányzó főudvarmestere, *Apafi István* pedig, Báthori István király és fejedelem bizalmasa, 1575-ben fogarasi várparancsnok volt. *Apafi Miklós* 1590 és 1600 között kükkülei főispán, ennek fia, *Apafi György* pedig *Bethlen Gábor* és *Rákóczi György* mellett országos főtanácsos volt, és ennek a fia volt *Apafi Mihály* erdélyi fejedelem, akinek fiában, 1713-ban kihalt az *Apafi* család férfiága.

Négy évszázados történelmi szereplésének vizsgálatával megállapíthatjuk, hogy az *Apafiakat* nem érdekelte úgy a politikai hatalom, mint kortársaikat. A család legtekintélyesebb tagja, *Miklós* fia *Apafi György* – az ő művészi értékű szarkofágja van Budapesten a Nemzeti Múzeumban – főtanácsosa volt ugyan Erdély legnagyobb uralkodóinak, de politikai tevékenységéről nem tud a történelem. Tekintélyével és nagy vagyonával *Bethlen Gábor* és *Rákóczi György* mellett állott, és inkább tehetséges és ambiciózus fiatalokat – többek között: *Rédei Ferencet*, *Barcsai Ákost*, *Kemény Jánost*, *Gyerőfi Jánost* és a *Bánfiakat* – juttatott támogatásával nagyobb közéleti szerephez. Tevékenységének súlya a családi vagyon kezelése mellett az egyház, a tudomány és a művészet támogatása volt, mint ez akkor egy keresztyén humanista főúrhoz illett.

Apafi György fia, *Mihály*, Erdélyország utolsó elismert, tényleges fejedelme – *Tököli Imre* és *II. Rákóczi Ferenc* fejedelemségét sohasem ismerte el a császár – nem kapta meg a történetírástól a személyét és uralkodását méltán megillető elismerést. Uralkodása idejében – 1661 és 1690 között volt Erdély fejedelme –, a vesztfáliai béke után érte el a *jezsuita ellenforradalom* hatalma tetőfokát Középeurópában. A harmincéves vallásháborút lezáró 1648-as vesztfáliai béke határt vont az

evangéliumi keresztyén eklézianizmus – vulgo: protestantizmus – és a római katolicizmus politikai hatalma közé, Északeurópára szorítva vissza a protestánsokat, kiszolgáltatva Középeurópát – Délgermánaiát, Magyarországot és Lengyelországot – az eszközeiben nem válogató jezsuita ellenreformációnak. Elsőként Európa akkori legnagyobb katonai hatalmát, Lengyelországot hajtották az uralmuk alá több nemzedékre előre látó következetes tervszerűségükkel. A *Jagelló* dinasztia férfiágának kihalása után, a leányági trónörökös, az unitárius *Szapolyai II. János* magyar király váratlan elhunytával, az előbb remek művelődési tevékenységük miatt az ellenreformációs tevékenységüket jóhiszeműen elnéző katolikus *Báthori Istvánt*, Jagelló leány férjeként sikerült a lengyel trónra ültetni. Utána pedig az előrelátóan katolikusnak nevelt svéd trónörökös, a másik Jagelló-leány fiát, *Wasa III. Zsigmondot* koronázták lengyel királlyá, akit akadálytalanul követtek a trónon a jezsuitának nevelt fiai. A császári és magyar királyi trónon az ellenreformációt hűségesen szolgáló *III. Ferdinánd* után nem a már megkoronázott törvényes örökös, *IV. Ferdinánd* következett – úgy látszik, nem találtatott megbízhatónak –, hanem ez utóbbinak váratlan halála után öccse, a jezsuitának nevelt bigott *Lipót*, és ezzel megkezdődhetett Magyarország jezsuitizálása. Ennek útjában egyetlen akadály állott, Erdélyország.

Erdély fejedelmi székében akkor *II. Rákóczi György* ült, akinek jezsuiták iránti hajlandóságát jó előre biztosította ugyan felesége – a jezsuiták gátlástalan eszköze – *Báthori Zsófia*, országa azonban a vallásszabadság bástyája lévén, a jezsuita terjeszkedés elsőrendű akadálya volt. Elhárítására kalandregénybe illő fondorlatos jezsuita-terv kigondolását és következetes végrehajtását lehet sejteni a bekövetkező eseményekből. A jezsuita uralommal elégedetlen lengyel nemesség *Károly Gusztáv* svéd királyt hívta a lengyel trónra, aki viszont a Lengyelország feletti uralom megosztását kínálta Rákóczi Györgynek. A katolikus türelmetlenség miatt elégedetlen pravoszláv kozákok – a lengyel haderő erőssége – pedig, Rákóczi Györgynek ajánlották fel a létesítendő Kozákország koronáját, sőt a császári udvar is jóindulattal kezelte – ennek okát később sem magyarázta meg a történetírás – Rákóczi lengyelországi vállalkozását. Az eredmény közismert: a Lengyelországban diadalmasan előnyomuló erdélyi hadsereget a kozákok ősi ellensége, a krími tatár kán hadserege hátba támadta és egészében foglyul ejtette. Mint később kiderült, a kán a szultán hűbérese lévén annak utasítására támadott, mégpedig a bécsi udvar kívánságát teljesítendő. A minden katonai védelem nélkül maradt Erdélyt keletről a tatár kán, délnyugatról a török szultán temesvári pasája, északnyugatról a magát Szatmár várába bevett császári hadsereg pusztította. Rákóczi sebtében összeszedett seregével sikertelenül próbálta meg visszaverni a török támadást, de nemcsak a csatát veszítette el Szászfenesnél, hanem életét is. Helyette a rendek *Rédei Ferencet*, az ország főkapitányát választották fejedelemmé. A Fényes Kapu azonban nem volt hajlandó elfogadni Rédeit, hanem helyette *Barcsai Ákost* nevezte ki. Vele szembe a bécsi császár az erdélyi hadsereg tatár fogságból hazakerült volt parancsnokát, *Kemény Jánost* állította. A szétdúlt országban a jezsuita előrenyomulással szembeni utolsó szilárd menedékként, a katonai főváros, a hajdani magyar birodalom megmaradt erőssége, Középeurópa *protestánssá* lett nevezetes humanista művelődési központja, *Várad* maradt. Bár helyőrsége alig volt, de falai és védművei annyira erősek voltak, hogy a törökök minden állítólagos jezsuita biztatás ellenére vonakodtak megtámadni. Végül is 1660-ban Ali pasa hatvanezres seregével ostrom alá fogta a jórészt csak polgárok és diákok által védelt várost. *Montecuccoli* a tetemes katonai erővel rendelkező szatmári császári parancsnok állandó segítségnyújtással hitegette Várad védőit, de meg sem mozdult, és tétlenül nézte

amint a megadásra kényszerült védők feladták a keresztyén uralomnak és műveltségnek ezt az utolsó bástyáját. A Körösök völgye, Bihar, Szilágy ozmán hódoltsággá lett, Erdélyország katonai parancsnoksága az új végvárra, Kolozsvárra telepedett át.

Most már megmozdult Montecuccoli, és a császári sereggel megszállotta Dést, Szamosújvárt és Kolozsvárt. Pártfogoltja, a Habsburg-barát *Kemény János* fejedelem megölette Barcsai Ákost, a török-barát fejedelmet. A szultán – nem lévén már ekkor Erdélyben más főrangú ember – *Apafi Mihályt*, a tatár fogságból akkor haza került tudós, fiatal főurat nevezte ki Erdély fejedelmévé, parancsot adván a temesvári pasának a kinevezés érvényesítésére. Kemény János az ígért császári katonai segítség nélkül, saját maga szervezte seregével vonult az Apafit támogató Ali pasa ellen egész Erdély megszállására. A Segesvár melletti Nagyszőlősnél próbálta feltartóztatni a török sereget, de sikertelenül, sőt nemcsak a csatát és fejedelemségét, de életét is elveszítette. Apafi fejedelemségét, nem lévén egyelőre ellenjelöltjük, elfogadták a jezsuiták, de mihelyt *Bánfi Dénes* személyében Apafinál népszerűbb vetélytársat találtak, ez előbbi támogatásával is tovább folytatták Középeurópa evangéliumi keresztyén bástyája, Erdélyország elleni hadviselésüket. A császár uralma alatti Magyar Királyságban a protestantizmus elleni hadjáratuk során a kedvükre nem szolgáló főurak és nemesek felszámolása, a protestáns templomok elfoglalása, klerikusaik üldözése, gályarabságra hurcolása, a nemesség vérpadra vitele, a császári főtisztok harácsolása és garázdálkodása következtében indult *kuruc* ellenállási mozgalom tagjai csak Apafi Erdélyében kaphattak menedéket. A jezsuiták pártfogoltjuk támogatására a szultáni udvarban is mindent megtettek a fejedelem hitelének lerontása érdekében, illetve a kuruc lázadók Apafi általi befogadása ellen.

Apafi Mihálynak sem magánéletében, sem uralkodásában nem találjuk nyomát sem a dicsőségnek, pompának, uralomvágnak, amely korára – a barokk a felszínesség, a tartalmatlanság, a fényes üresség kora – jellemző volt. Egyéni erényeit tekintve, a puritán keresztyén ember olyan mintája volt, amilyenek egyháza törvényei szerint a presbiternek lennie kell: egyéni, családi és társadalmi életében tisztának, viselkedésében szerénynek és állandó segítőkésznek. Annyira hiányoztak belőle a gög, a kevélység, az uralomvágy, a kapzsiság és a bujaság, hogy ha katolikus lett volna, a Római Egyház szentté avatja. Mi, azonban csak evangéliumi egyházunk egy olyan hívét látjuk benne, aki életével, tevékenységével, cselekedeteivel *igyekezett* hite és meggyőződése parancsai szerint élni, tudományszeretetével, előrelátó józanságával, humanistához illően racionálisan kormányozta országát, persze mérsékelt sikerrel, hiszen gyarló ember volt, ellenségei és irigyei által eltúlzott sok hibával és gyengeséggel – elsősorban a bor iránti hajlandósága miatt bírálták, de még feleségének, *Bornemissza Annának* pozitív befolyását is hibájául rótták fel –, azonban jóindulatú, békés, higgadt természete, magas intelligenciája, következetessége nem látványos, de eredményes politikussá tette. A történelemben csak dicsőséget, nagyságot, győzelmet és diadalt keresők – kortársak úgy, mint a későbbiek – csak hibáit látják és írják *Apafinak*. Bár a bírálók sorát olyan kiválóságok nyitják, mint a kitűnő költő és hadvezér Zrínyi Miklós, és nagy tekintélyű történétírók folytatták mostanig, a három évszázados történelmi távlatban előtűnik az Apafit rosszhiszeműen kritizáló, hangzatos jelszavak álarca mögé rejtőző ellenség, a Habsburg Egyesített Abszolút Monarchiát építő hungarofób bécsi udvari jezsuitizmus. Nehezünkre esik olyan tekintély felülbírálata, mint *Zrínyi Miklós*, aki még disznópásztornak sem tartotta alkalmasnak Apafit, nemhogy fejedelemnek, de meg kell gondolnunk, hogy *Zrínyi* gyönyörű eposza és idillumai

egyáltalán nem tartották vissza a török, labanc, kuruc, tatár és más meg sem nevezhető martalócokat az erdélyi határterületek pusztításaitól. *Zrínyi* hadvezéri zsenialitása sem ért semmit hadsereg nélkül, úgy, hogy *Zrínyi* nemcsak hazáját, népét, a keresztyénséget nem tudta megvédelmezni, de önmagát sem – nem két császári sereggel szemben, hanem egy vadkantól sem. *Apafi* elitélő kiváló kortársak, *Kemény János*, *Bánfi Dénes*, a másik *Zrínyi*, *Frangepán*, *Nádasdy*, *Forgách*, *Wesselényi*, *Rákóczi* és a többiek is, nemhogy a jezsuita terrortól megvédehették volna az országot, hanem olyan erőszakos halállal múltak ki, amelyek mögött azóta is ott lappang a rosszhiszemű ármány gyanúja. Ugyanakkor a terror elől menekülőknél csak éppen a gyávának mondott *Apafi* tudott védelmet adni. *Apafi Mihály* nem volt hős hadvezér, nem aratott csaták sorában fényes diadalt a német és a török császár seregei felett, de képes volt megcsonkított országát úgy kormányozni, hogy Erdélynek, a Hét Szabadság Országának eszmei öröksége megmaradhatott és beépülhetett az országot katonailag leigázó Lipót császár diplomáján át Magyarország és Európa későbbi szabadelvű alkotmányaiba.

Apafi Mihály személyes hajlamai, tehetsége a tudományok felé vonzották, és amíg tehetett, történetkutatással, régészettel, történetírással és jogtudománnyal foglalkozott. A római régiségek ismertetése és átfogó köztörténelmi munkái – bár annak idején elismerést szereztek szerzőjüknek – azóta is kéziratban maradtak. Jogtudomány iránti érdeklődését bizonyítja az *Approbatae Constitutiones* erdélyi törvénygyűjtemény folytatásának, a *Compilatae Constitutiones*nek az összeállítása, amellyel a szent királyok törvényeivel kezdett *Corpus Juris Hungarici*-t a maga korában tovább vitte, és amely az 1874-ben befejezett *Unióig* az erdélyi bíróságok állandó használatában volt. Az egyetemes művelődéstörténetben is kiemelt fontossága van *Apafi Mihály* fejedelem *neveléspolitikájának*: Európában először tette egyháziból kötelező állami feladattá a *népiskolai oktatást*. Erdélyből terjedt el ugyanis ez előbb Magyarországra, azután az Egyesített Habsburg Monarchiára, majd, a liberalizmus győzelme után, az egész kontinensre. Emellett a felsőbb iskolai oktatásról is messzemenően gondoskodott, úgy szervezési, mint gazdasági téren. Nyilvánvaló, hogy *Apafi* nem a 20. században divatos übermens diktátorok fajtájából való volt. Maradandó alkotásai nem egyéni zsenialitásának az eredményei voltak – még kiválóan megválogatott tanácsosaié sem –, hanem a kor társadalmi kényszere előtti bölcs meghajlásáé. Örökölte a később szentistváni gondolatnak titulált elven felépült erdélyi Hét Szabadság Alkotmányt – a több nemzetiség és több hitfelekezet egyenlő autonómiájának rendszerét –, ezt kellett kora kényszerhatalmi körülményeire alkalmaznia. A homogén nemzetiségű és felekezeti országok uralkodói, úgy a katolikusok, mint a protestánsok, még kiterjesztették egyházi hatalmukat. Azonban *Apafi* nem gyakorolhatta a szent királyoktól örökölt egyház működése feletti *Jus supremi inspectionis* hatáskörét, hiszen ő egyik felekezetnek a tagja volt. Ezért bízta ennek a hatalomnak a tényleges gyakorlását a különböző felekezeti főtanácsosaiból alakított *konzisztóriumokra*. A népoktatás szorgalmazása a gazdag protestáns országokban sokkal általánosabb volt, mint Erdélyben, de mindenhol megmaradhatott az eklézsia keretein belül, hiszen az afeletti legfelső hatalom is az egyeduralkodó kezében volt. De Erdélyben a több felekezet miatt a közoktatás-ügynek el kellett válnia az eklézsiától, úgy, hogy a népoktatásról való közhatalmi gondoskodás a konzisztóriumokat alkotó főurak kötelességévé lett. A literátusok, az értelmiség képzéséről a kollégiumok gondoskodtak, amelyeket a fejedelmi kincstár közvetlenül segélyezett, nemcsak Erdély, de Magyarország területén is. Az egyetemek és a tudományok felső szintű művelése tekintetében elfogadta az erdélyi szászok bölcs gyakorlati

megoldását, és az otthon fenn nem tartható intézmények helyett a kiválóan dotált, magas szintű nyugati egyetemekre küldte a tehetséges ifjakat. Nem is tehetett másként, hiszen Várad elestével megszűnt az ország világszínvonalú művelődési központja. Bethlen Gábor gyulafehérvári akadémiaját a török martalócok, a Rákócziak sárospataki akadémiaját pedig a jezsuiták martalócai prédálták fel. A sárospataki és váradi menekülő kollégiumnak – a váradi egy részéből a debreceni kollégiumot szervezték meg és működtették az Apafi Mihály által biztosított huszti kőszó gazdasági alapjával – Kolozsváron és Marosvásárhelyen rendelt helyet Apafi, a gyulafehérvári akadémia pedig Nagyenyedre helyezte át sokkal jobb körülmények közé és olyan biztonságba, hogy az a mai napig is működik.

Hogy az előbb Bécs meghódítására induló, azután vereséget szenvedő és visszavonuló Fényes Kapu birodalmának a szüzerénitása alatti Erdélyország milyen politikát folytathatott az európai keresztyén koalíció fejének, Lipót császárnak az állandó fenyegetése mellett – azt könnyű elképzelni. A legszorosabbra szűkült hatalmi lehetőségei között is képes volt a koldus szegénnyé tett Erdélyország – legértékesebb területe a Részek, Várad eleste után mindenféle rablók martaléka lett – mások támogatására, a két üldöző hatalom elől menekülő hazátlanná lett földönfutó magyarok és a muzulmán üldözés elől menekülő örmények befogadására úgy, hogy azok itt kivárhatták a világ jobbra fordulását.

1690-ben Teleki Mihály és Bethlen Miklós remek diplomáciájának köszönhetően a Hét Szabadság Alkotmányát biztosító *Diploma Leopoldinum* értelmében Erdély visszatérhetett a magyar Szent Korona fennhatósága, Apafi Mihály pedig Lipót császár hűbére alá minden különösebb megrázkódtatás nélkül. Mihály fejedelem rövidesen bekövetkezett halála azonban alkalmat adott a jezsuitáknak a zavarkeltésre. A fejedelemség öröklési jogát elismerte ugyan a bécsi udvar, de a fiatal Apafit – a nagy múltú család utolsó férfitagját – nem engedték tényleges uralkodáshoz. Huzavonák után Bécsbe csalták, ott mindenféle fondorlattal jogaitól megfosztották, majd 1713-ban meghalt. Akkorra azonban – a Karlócai béke és a Rákóczi szabadságharcát lezáró Szatmári béke után – már oda lett Erdélyország függetlensége, nem maradt örökölnivaló fejedelmi hatalom, csak a Hunyadiakkal kezdődő, két évszázadon át fennálló magyar nemzeti választott királyság, „*Magyararia*” gazdag szellemi öröksége és szép emléke. Az álarccukat soha le nem vető jezsuiták most már ennek a hagyománynak a megsemmisítéséhez láttak.

Mint annakidején az Árpádok kihalása után, most az Apafiak után is – *Mutatis mutandis* – leányági örökösökre szállt a család tekintélye. Ennek megfelelően Apafi Margit, Apafi György és Petki Borbála leánya, Mihály fejedelem húga, *Gyerőfi János* felesége – illetve leszármazottaik – vitte tovább a *Turul dinasztia* és az erdélyi Gyulák leányági örökösödésének hagyományát. A *gyerővásárhelyi Gyerőfi család* ugyanabból a Szamos-mentén ősbirtokos Becse-Gergelynek nevezett *Apaj-nemzetségből* vette eredetét, mint az Apafiak és a Bethlenek, de ők nem dicsekedhettek királyleány ősanával. Családi birtokaik – mint általában a magyar ősnemeseké – az Árpád-kor után,

a választott királyok korának kezdetén különült el a nemzetségi közbirtokosságból: *Gyerő mester* 1314-ben nyert kiváltságlevelet Károly Róbert királytól.

A család tagjai a 16. században, a Szapolyai dinasztia uralkodása idején jutottak komolyabb közeleti szerephez, majd a Báthoriak idején országos tekintélyhez. *Gyerőfi János* Báthori István fejedelem és király megbecsült tanácsosa, kincstárnoka és diplomatája, Kolozs megyei főispán, nemcsak Erdélyben, de Lengyelországban is fejedelme mellett volt. Így kötött házasságot a lengyel Radvanszki Annával. Fiúk, szintén *Gyerőfi János* kolozsi főispán vette feleségül *Apafi Margitot*. Házasságukból született *Gyerőfi György*, akinek a felesége *Kemény Katalin*, Kemény Simon leánya, tehát Kemény János fejedelem unokája. Valószínű, hogy Rákóczi György lengyelországi hadjárataiban való részvétele során került tatár rabságba – Kemény János fővezérrel együtt –, ahonnan csak olyan nagy pénzáldozat árán szabadulhatott, amely az egész család gazdasági helyzetét megingatta. A család tekintélyvesztése meglátszik gyermekeik házasságán is, akik vagy nem előnyös házasságot kötöttek, vagy talán anélkül is maradtak. Ki is halt a Gyerőfi család 1718-ban két utolsó férfi tagjának, Györgynek és Jánosnak a halálával. A Gyerőfi-hagyaték – a megcsappant vagyon mellett a királylány ősanyától származás csorbítatlan öntudata – leányágon, *Gyerőfi Katalin* és második férje, *Bíró Mózes* gyermekein át folytatódott. Amikor 1692-ben Gyerőfi Kata Bíró Mózessel Szilágyszegezen házasságot kötött, Magyarországnak ezen a vidékén már híre sem volt annak a gazdagságnak és bőségnek, amely a 16. században a magyar művelődés és közelet központját ide vonzotta: innen kerültek ki azelőtt az ország uralkodói, kormányzói, országnagyjai, innen, a váradi kultúrközpont hátszögéből indulhatott el Magyarország reformációja. Amint 1660-ban Várad török kézre került az Érmellék és Szilágyság katonai védelem nélkül maradt. Az erdélyi fejedelem székelyhídi helyőrségét felszámolta a Szatmárban álnokul befészkelődött császári sereg, de a szilágysomlyai helyőrség akkor sem lett volna képes a közbiztonság fenntartására, ha a váradi pasa nem követelte volna magának a vidék feletti uralmat. A szatmári császári parancsnok pedig, erről a senki földjének tekintett területről igyekezett nemcsak rosszul fizetett seregét eltartani, de még saját magánvagyonát is gyarapítani. A három főhatalom adószedői rendszeresen járták a vidéket – persze, katonai segédcsapatok támogatásával – mindegyike „legális” járandóságukat követelve. Ezek mellett háromféle illegális „adószedők” – azaz közönséges rabló haramiák – járták a vidéket, minden mozdíthatót elvittek, a mozdíthatatlant pedig felperzselték, „nehogy a gyalázatos ellenséges martalócok prédája legyen”. Hogy az egyik falut felégető „császári adószedők” másnap a szomszéd faluban már kuruc adószedőkként pusztítottak – általános jelenség volt.

Több mint megdöbbenő, egyszerűen hihetetlen az a pusztítás, amit *Petri Mór* ír a kor történetírói, *Marosi István*, *Debreceni Ember Pál*, *Lampe Adolf*, *Cserei Mihály*, *Kővári László*, *Bíró Károly*, *Szikszai Lajos* és mások művei alapján az ország és benne Szilágyság pusztulásáról. A Kolonics-program – „Magyarországot rabbá, koldussá, katolikussá és végül németté kell tenni!” – következetes végrehajtásának első szakaszában könyörtelenül kiirtották azokat a *katolikus* főurakat, akik az alkotmányos szabadságjogok védelmére kelhettek volna. Azután – úgy 1672-vel kezdődően – „a protestánsok vallásszabadsága felfüggesztésének” becézett Szelepcsényi György, Caraffa tábornok és Báthori Zsófia-féle szörnyű jezsuita terror következett. A pozsonyi és eperjesi vértörvényszékkel a vagyonos protestáns nemesek és polgárok kivégzésével kezdve, a klerikusok gályarabságával folytatva, és az igehirdetők nyelvének kivágása utáni Erdélybe üldözésével zárva,

úgy, hogy a rémtettek elkövetőinek a gyóntató „lelki atyák” eleve bűnbocsánatot és örök üdvösséget ígértek. Az üldözöttek végső elkeseredésükben Erdélyország pártfogása alatt fegyverrel védekeztek, előbb Wesselényi Pál, majd Tököli Imre vezetésével. Hihetetlen, de a romlás tovább folytatódott 1683 után Magyarország török uralom alóli felszabadításáért indult európai keresztes hadjárat folytán. Eddig ugyanis az erdélyi fejedelem saját területeként kímélte a Szilágyságot, a váradi pasa sem akarta elvágni a kizsárolható aranyfolyam útját, és a szatmári kapitány sem akarta az élelmiszer és takarmány termőhelyeit megszüntetni. A kereszteseknek csúfolt nyugateurópai zsoldos söpredék bérgyilkosok azonban – a kor katonai tudományának stratégiája szerint – módszeresen pusztították és irtották a hadszíntér területét, nem hagyva azon semmiféle elrabolható vagy elpusztítható ingó vagy ingatlan vagyont, embert, állatot, házat, vagy a földnek bármilyen termését. A felszabadító háborút lezáró karlócai béke után, pedig következett a romlás negyedik fázisa, a II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharc. Borzasztó egy keresztyén magyar ember számára így beszélni a dicsőséges kuruc szabadságharc koráról, de – ez lévén a szörnyű valóság – kénytelenek vagyunk így leírni. Franciaország rövidlátó, önző vezérei megirigyelvén a Habsburg császárnak az Ozmán Birodalom feletti győzelme dicsőségét, hadrendbe állítottak ellene minden felhasználható eszközt: a spanyol grandok egyéni ambícióit, a lengyel nemesség nemzeti törekvéseit és a Kolonics-program által megnyomorított magyarság szabadságvágyát. Hogy melyik fél oldalán állott az igazság, a méltányosság és a jog, azt nyomozhatták és nyomozhatják a németek, franciák, spanyolok és lengyelek, de a magyarok számára – minden reménytelensége ellenére is – csak a fegyveres felkelés volt az egyetlen alternatíva, amely eredményeképpen az ország nyolc esztendőre, az 1711-es szatmári békéig ismét hadszínterré lett.

A félévszázados romlás mérlege katasztrofális: Szilágyság 1650-ben volt 234 helységéből 1711-ig a török, labanc és kuruc rablók felégették 123-at, úgy, hogy 78 soha újjá sem épült. Először ugyanis a lakosok a pusztítás után újjáépítették házaikat, de másodjára már nemcsak, hogy nem volt miből, de az újabb pusztítás fenyegetettsége miatt nem is volt érdemes – a martalócok nyilvánvalóan nem a falvak romjait, hanem az újjáépülteket rombolták. Jellemző tény, hogy az akkor mezőváros Ákos nemes község Árpád-kori gyönyörű romanikus temploma 40 évig fedél nélkül állott. Közép-Szolnok és Kraszna vármegyének 1650-ben 100440 lakosa volt, 1715-ben pedig mindössze 21752 lélek, annak ellenére, hogy időközben az ország más területeiről ide jött 53400 kuruc és egyéb menekült. Az embervesztés tehát 132088 fő, több mint a lakosság száma volt eredetileg. Ennek a veszteségnek a nagy részét az innen elmenekülők teszik ki. A török-tatár-labanc-kuruc rablók aránylag kevés embert öltek meg, rabságra pedig csak a törökök vitték azokat, akiket el tudtak fogni. A lakosság először a közeli erdőkbe, nádasokba, eldugottabb falvakba húzódott át, és egymás után többször is visszaköltözött a falujába, végül nem bírván tovább az évtizedes zaklatást Erdélyben, Felvidékre, Lengyelországba vagy Sziléziába menekült. Szerintem az embervesztés nagy részét a gyermekek meg nem születése okozta. Az anyagi kár nagysága felbecsülhetetlen, hiszen még az ingatlanok emlékei is eltűntek az évtizedek során. Ingóság, lábasjóság megtartása, pedig egyenesen lehetetlen volt. A szántóföldek a korszak végére művelés nélkül maradtak, de minden gazdasági nyomorúság ellenére a lakosság állandó zsárolása, rablása nem szünetelt. Ezek után következett az 1710-es években a megmaradó lakosságot megtizedelő pestisjárvány, úgy, hogy Hont vármegye népszámláló bizottsága 1715-ben a fenti gyászos számképet állította ki a Szilágyságról.

Szilágyság itt vázolt szörnyű romlásának tényével nem számolt sem Kőváry László, sem Nagy Iván, akik által összeállított Gyerőfi-Bíró családfát eddig magam is elfogadtam, ugyanis a *Gyerőfi Katával* a koldussá lett Szilágyságban házasságot kötő *Bíró Mózesnek* nem lehetett semmi köze ahhoz a homoródszentmártoni Bíró Bálinthoz, aki 1661-ben fejedelmi pohárnok volt. Valószínű, hogy Kőváry László kortársától, a dicső ősokeket kereső Bíró Pál főlevéltárostól – vagy valamelyik családtagjától – kapta azt a leszármazási táblázatot, amelyet ő is, és utána Nagy Iván is fenntartás nélkül közöl. A mi Bíró Mózesünknek nem lehet köze sem a homoródszentmártoni, sem más székelyföldi vagy erdélyi Bíró családhoz, sem az udvari nemességhez tartozó fejedelmi pohárnokhoz, mert ezek közül senki sem lehetett olyan ostoba, hogy az akkor mindenéből kirabolt Szilágyságba önként jött volna a koldusok, menekültek, bujdosók közé.

Az a Bíró Mózes, aki Gyerőfi Katát feleségül vette, a Kempelen Béla családtörténeti munkájában említett kb. 100 *nem-erdélyi* és *nem-szilágysági* Bíró-család valamelyikéből származott. A családját felemelő *berei Bíró István*, Bíró Bálint fia, mint az akkori történelmi helyzetből és a család előnevéből következtethető, alföldi kuruc bujdosó lehetett. Előbb szabad-csapatvezér, majd a *Wesselényi Pál* seregében a török és labanc rablók ellenében a lakosság védelmezője, azután – a mindenféle martalóccal és a mögöttük álló váradi pasával és szatmári kapitánnyal való ismeretségét felhasználva – a lakosok és sarcolóik közötti közvetítő, végül pedig, uradalmi gazdatiszt lett. 1687-ben Bíró István, mint a somlyai Báthori uradalom gazdatisztje jelent meg a Közép-Szolnok vármegye ákosi közgyűlésén, és ott a hadi események következtében beállott nagy károk enyhítésére segítséget kért. Változatos tevékenysége folytán meggazdagodott, főúri családoknak tudott komoly nagyságú hitelt nyújtani, és meg tudta szerezni a nem nagy, de jelentős egrespataki uradalmat. A tekintélyes családból való *Dózsa Zsófiával* kötött házassága alapján pedig fiának, *Bíró Mózesnek* főúri feleséget szerzett a háborúk folytán elszegényedett *Gyerőfi Katalin* személyében, akivel Bíró Mózes 1692-ben Szilágyszezen kötött házasságot.

A Bíró-Gyerőfi házaspár előbb Hosszúmezőn, majd Egrespatakon lakott, a Szilágyságban. Két fiúk közül a kisebbik, *Bíró Zsigmond* vitte tovább a családot. Bár a felszabadító háborúban vitézségeért bárósággal kitüntetett egrespataki birtokos leányát, Vitéz Klárát kapta feleségül, a család vagyona így sem tette lehetővé a Wesselényi uradalmi tisztartói szolgálat abbahagyását. Három gyermekük közül *Bíró György* a család folytatója, de a család erkölcsi tekintélyét a gyermektelenül maradt Sára leányuk emelte fejedelmi származáshoz méltó módon.

Dobai Sándorné *berei Bíró Sára* a református egyház védelmezője volt a jezsuita üldözéssel szemben úgy, ahogyan azt az akkori körülmények követelték és engedték. A szatmári béke Erdélyben megerősítette a *Diploma Leopoldinum*ban biztosított *Hét Szabadság* rendszerét, és a vármegyében, a magyar nemzeti rezervátumokban az alkotmányos jogok egy részét, mégpedig azt a részét, amely a királyi *Helytartótanács* mögött álló jezsuitáknak tetszett. Az erdélyi Kormánysház és a magyarországi Helytartótanács főhatalma között ide-oda csatolt Szilágyságban állandósult a jogbizonytalanság. Az 1731-es *Carolina Resolutio* felfüggesztette a protestánsok vallásszabadságát. A protestáns gyülekezeteket is a katolikus esperes adminisztratív felügyelete alá rendelte, protestáns

istentisztelet tartását helyekhez kötötte, a házasságot katolikus egyházi aktussá tette, a protestáns híveket a katolikus plébános számára a papi dézsma és stóla fizetésére kötelezte, az iskolák működését szigorú anyagi feltételekhez kötötte, a protestáns hitre való áttérést halállal büntette és – egyebek mellett – megtiltotta a protestánsoknak a nemesfém klenódiumok használatát. A jezsuitákat különösen feldühítette az is a szilágysági buzgó református gyülekezetekkel szemben, hogy azok, a kuruckor menekültjei között a Franciaországból elüldözött hugenotta prédikátorokat, tanítókat és híveket is maguk közé fogadták. Azokban az évtizedekben, amikor Közép-Szolnok és Kraszna vármegyék a budai Helytartótanács kormányzata alá tartozott, a jezsuiták császári, katonai segédlettel érvényesítették a vallási törvényeiket. A református papnak szedett tizedet minden faluban lefoglalták a két vármegye egyetlen plébánosa, a szilágysomlyai katolikus pap számára. Katonai kísérettel járták végig a református parókiákat, és az arany és ezüst kelyheket elkobozták a váradi katolikus püspök nevében. Hogy mi minden egyebet követtek el a nekik mindenben kiszolgáltatott református hívekkel szemben, azt el lehet képzelni. Jogorvoslatért panasszal csak a katolikus püspökhöz lehetett folyamodni.

Ezek között az állapotok között sietett hitsorsosai segítségére Bíró Sára a maga szerény eszközeivel, férje tisztségviselői tekintélyével, és még inkább a saját örökölt vagyonával. Az iskolák működéséhez az anyagi garanciát megadta, az ínségesek anyagi támogatására mindig készen állott, és – ami bár kicsiségnek látszott, de a tisztas vallásgyakorlat igénye megkívánta – az elkobzott úrvacsorai kelyhek helyett újakat adományozott a szilágysági református gyülekezetek egész sorának. Példamutató kegyes életével, egész tevékenységével bizonyította, hogy gyermektelen asszony is képes az anyai feladatok teljesítésére úgy, ahogyan ezt fejedelmi származású asszonytól el lehet várni.

Bíró György volt az utolsó, aki a családból Egrespatakon élt, mert 1770-ben a család elidegenítette Egrespatakat, és ezzel leszármazottai átkerültek a birtokos nemesek társadalmából a tisztviselőkébe. Mint már az előzőkben is láttuk, az ősiségi birtokok nemzedékek alatt úgy elaprózódtak, hogy nem biztosították a család rangjának megfelelő megélhetést. A család fiai rendszerint nem várták meg otthon apjuk halálát, hogy az amúgy is kicsi örökséghez hozzájussanak, hanem még ifjan elindultak tanulni, „szerencsét próbálni, szolgálatot keresni”. Ha sikerült jogi vagy teológiai tanulmányokat folytatni és oklevelet szerezni, vármegyei és egyházi szolgálatba léptek. Ha nem, akkor vezetői és szervezői tehetségük mértékében, illetve előnyös vagy előnytelen házasságuk függvényében, *uradalmi szolgálatba* léptek, mint intézők, gazdatisztek, erdészek, vagy – kevésbé szerencsés esetben – mint ispánok, írnokok, hajdúk, vadászok, udvarosok. Az uradalmi életforma nagyon megnehezíti a családtörténeti kutatásokat, mert a családok csak nevükben viselik ősi vagy szerzett birtokuk nevét, de azzal még születési helyük sem egyezik meg, hiszen egész életüket a főúri családok különböző birtokain éltek le, életük vége fele is csak ritka esetben tértek vissza ősi falujukba.

A család vagyona is megcsappanván, Bíró György gyermekei uradalmi, vármegyei és egyházi szolgálatot kerestek és házasságot is ennek megfelelő középrétegbeliekkel kötöttek: Bíró Farkas a haraklányi Pelei Krisztinával, Zsófia a menyői Móré Gáspárral, illetve a család életét tovább vivő *Bíró Gábor* a szilágfőkeresztúri Adi Krisztinával kötött házasságot. Gábort 1797-ben Szilágfőkeresztúron vették fel a birtokosok jegyzékébe. Fia, *Bíró Sándor*, az érgirolti Wesselényi-birtok intézője, a szilágfőkeresztúri *Dénes Zsuzsannával* kötött házasságot. Nemesként íródik össze 1805-ben, és 1807-től négy éven át vármegyei asszeszorságot viselt. Gyermekeik: Kabai Gáborné

Bíró Juliánna Érmindszenten, Nagy Jánosné Bíró Borbála Zilahon, Séra Istvánné Bíró Sára Lompérton, és a családot tovább vivő Bíró István, akinek a felesége a szerény birtokú nemes Baczó Judit, Kusalyban élt. *Berei Bíró Juliánna*, Kabai Gábor érmindszenti birtokos felesége, a kegyes egyházépítő Bíró Sára ellentétének, megfontolatlan, könnyelmű személynek tűnik, holott „*Julcsa mama*” csak az érmelléki úri társaság elvárásai szerint élt. Leánya, *Kabai Rozália*, Pásztor Dániel érmindszenti református paphoz ment feleségül, és az ő gyermeke volt Pásztor Mária. *Tiszaeszlári Pásztor Mária*, diósadi Ady Lőrinc felesége, bizonyosságát adta fejedelemasszony voltának azzal, hogy királyi gyermeket, *Ady Endrét* szülte és nevelte. *Bíró István*, mint a reformpárt híve, 1847-ben kusalyi birtokosként aláírta azt a kérelmet, melyet Wesselényi Miklós az országgyűléshez intézett a Párciumnak Magyarországhoz való csatolása tárgyában. Vagy a balszerencse vagy a rossz gazdálkodás vagy az 1848-as események folytán Bíró István birtoka annyira megkisebbedett, hogy ő már jóformán semmit sem hagyott gyermekeire. Három felnőtt gyermekéről tudunk. Bíró József 1883-ban vármegyei tisztviselő Zilahon, felesége Püsök Ágnes, valószínű polgárlány. Bíró Polixénia, Szűcs Sámuel mocsolyai tanítóhoz ment feleségül. Harmadik gyermekük *Bíró Károly*, akin a családi leszármazás hozzánk folytatódott, Kusalyban született 1828. december 2-án. Előbb Zilahon, majd Nagyenyeden tanult. Enyedi tógátus diákként ő is önként jelentkezett honvédeknek 1848-ban és egy marosvásárhelyi lovasszázadba osztották be. Századával együtt részt vett a szabadságharc erdélyi csatáiban, a fegyverletétel után, pedig visszament a nagyenyedi Kollégiumba. A teológia elvégzése után az udvarhelymegyei Fiátfalvára került, és mint fiátfalvi lelkészt szentelték fel 1853. március 15-én. A székelykeresztúri lelkész lányával, Karácson Bertával kötött házasságot 1853. július 7-én. Bíró Károly 1872-ig a Székelyföldön lelkészkedett, azt követően hazakerült, és a szilágysági *Mocsolyán* szolgált haláláig, 1905-ig. Bíró Károly 33 éves mocsolyai lelkészi szolgálatának ugyan nem volt országos híre, de a pásztor munkájának értékét és eredményességét nyája életén lehet lemérni, és a mocsolyai gyülekezet megfelelt a szilágysági reformátusság évszázados népi kegyességi hagyományainak a liberalizmus egyházat erodáló korszakában, megőrizve és továbbfejlesztve az öröklött értékeket. Az ő idejében a mocsolyai református eklézsia iskolát és parókiát épített, templomot renovált, egyházi magtárat, bortárat és kölcsönös segélypénztárat, fogyasztási szövetkezetet szervezett, a falu népe pedig korszerű lakóházakat, gazdasági épületeket emelt, és a filoxéra által kipusztított szőlő helyett olyan nemes fajtákkal telepítette be a falu hegyoldalait, amely azóta is országos híren tartja a mocsolyai szőlőt és bort. A lelki épülés az indítéka az anyagi fejlődésnek is, mert minden esetben az ember élethite valósul meg benne. A mocsolyai gyülekezet életterejének megmaradásában és gyarapodásában ott van Bíró Károly lekipásztori munkájának a bizonyossága, eredménye. A Bíró Károly és Karácson Berta házasságból két gyermek született: 1854-ben *Lajos* és 1857-ben *Berta*.

A szilágyszegi, egrespataki, berei Bíró-család utolsó, egyenes ági férfi tagja, *Bíró Lajos*, kolozsvári törvényszéki bíró, a nagytekintélyű földbirtokos családból való *Gergely Borbálát* vette feleségül. Két leánygyermekük született: Ilona, aki a gazdag hídalmási birtokos és vállalkozó Sigmond Ákos felesége lett, és Irén, aki Kóréh Endre operaénekeshez ment feleségül. Leszármazottaik azonban nem vállalták a királyleány őspanya hagyományának a fenntartását.

Bíró Károly és Karácson Berta leánya, *Berei Bíró Berta* – akin át a királylány őspanya hagyománya folytatódik – Gócz Dénes református tanító, goroszlai földbirtokossal kötött házasságot

1880. július 8-án Mocsolyán. *Gócz Dénes, kovásznai gyalog katona Gócz Lajos* és Bodor Anna fia, a háromszéki Szárazajtán született 1845-ben. Jellegzetes képviselője volt az irodalomban olyan sok dicsérettel elhalmozott Körösi Csoma Sándor, Gábor Áron, Orbán Balázs, Nagy Károly típusú, törekvő, konokul kitartó, következetes, kemény fejű székelynek. Vagyontalan közsékely katona családja kevéssel tudta segíteni tanulmányait, és ezért nem jutván lelkészi vagy ügyvédi képesítéshez, tanító lett. Valószínű, a Bély grófoknak a Wesselényiekkel való családi kapcsolata révén valami ispán-rokonuk lehetett a hadadi Wesselényi uradalomban, és ezzel az ismeretséggel kerülhetett Gócz Dénes az 1860-as évek közepén a szilágysági Hadadba református tanítónak. Fennmaradt feljegyzései szerint, legényemberként minden társasági életről és kényelemről lemondva, a nélkülözésig takarékos életmódot folytatva, konok kitartással törekedett a kor kapitalista szellemének megfelelő nagy célja, a vagyonszerzés megvalósítására. És ehhez minden jogilag megengedett eszközt felhasznált – az uzorakamatra való pénzkölcsönzést is. Így tizenöt évi nélkülözés után sikerült megvásárolnia a kapitalista gazdasági versenyben vagyonát vesztő Arday-család magyargoroszalai nemesi birtokát, és rangbéli házasságot köthetett a nevezetes Bíró-család leányával. Az újonnan vásárolt goroszalai udvarházába rendezkedett be a házaspár, de Gócz Dénes számára csak most kezdődött igazán a munka. Ilyen nagy birtokot csak lerobbant állapotban vásárolhatott az ő anyagi lehetőségeivel, ezért minden erejével birtoka felemelésén, belterjesítésén és – a később – *messze földön híres szőlő telepítésével* valóban hasznot hozóvá tételén dolgozott. Sikere nem maradt el, mert másfél évtizedes gazdálkodás után már Szilágyság vármegye legnagyobb adófizetői között, a vármegyei közgyűlés virilista tagja lett. Amikor 1905-ben meghalt nemcsak gazdag örökség és tekintélyes vagyon, de köztisztviselőként álló, szép család maradt utána. Három gyermekük született: 1881-ben *Izabella*, Délcseg Zsigmond vasúti tisztviselő felesége, 1883-ban *Piroska*, Kovács János dunántúli származású faiskolai igazgatóval kötött házasságot, illetve 1887-ben *Gócz Lajos* református lelkész, aki Domokos Ilmát, a füzesgyarmati orvos leányát vette feleségül.

Kovácsnai Gócz Lajos Debrecenben végezte a teológiát, utána pedig a Békés vármegyei Vésztőn lett segédlelkész, majd átkerült Füzesgyarmatra. Ott ismerte meg későbbi feleségét, Domokos Ilmát. Az első világháborút követő összeomlás után, Gócz Lajos szülőföldjén, Magyarországon lett református lelkész. Nemcsak nevelési hiányosságai, hanem elsősorban a kor liberális divatja eredményeképpen Gócz Lajos „úri pap” lett, ezért nem lehetett olyan oszlopos lelkipásztora a református egyháznak, mint amilyennek a – minden kortársa egybehangzó tanúsága szerinti – tehetséges, jól felkészült papnak és kiváló szónoknak lennie kellett volna. A goroszalai és később a szilágynagyfalusi parókia a pap és a papné állandó mulatozásairól volt nevezetes – mert ebben Domokos Ilma is méltó társa volt férjének. Végeredményképpen, Gócz Lajos 1941-ben bekövetkezett halála idejére a Gócz Lajos és felesége öröksége úgy megcsappant, hogy a későbbi államosítás már alig okozott veszteséget.

Gócz Lajosnak és Domokos Ilmának Füzesgyarmaton születtek gyermekeik: 1914-ben *Dénes* és 1919-ben *Gabriella*. Szüleik életmódja csak növelte a Magyarország összeomlásával az egész társadalom családra vetülő nehézségeit, és ezért nem kell csodálkoznunk a Gócz gyermekek hiányos nevelése felett. Dénes még középiskolát sem volt képes végezni és községi írnokként élte le az életét. Népszerű, közszeretnek örvendő mulatós ember volt, aki helyett pedagógus felesége, a ludányi születésű Szűcs Klára nemcsak gondolkozott és dolgozott, de három gyermeküket is nevelte. *Gócz*

Dénes 1942-ben született, technikus, 1967-ben kötött házasságot Dác Katalin könyvelővel, Gócz Éva 1943-ban született, tanár, és Kiss Kálmán könyvelő felesége lett 1970-ben, illetve 1945-ben született Gócz Klára technikus, Pap Károly, állatorvos, felesége. Dénesnek két lánya született: 1970-ben Éva, tanár és 1972-ben Katalin, könyvelő, aki 1993 óta Bartus Mihály technikus felesége, és két gyermeke született: 1994-ben Bartus Dávid és 2001-ben Bartus Máté. Kissné Gócz Évának két fia van: az 1971-ben született Kiss Szilárd informatikus mérnök, Sente Ildikó tanár férje, gyermekük Kiss Előd 1998-ban született, valamint 1973-ban született Kiss Szabolcs informatikus mérnök, felesége Buboly Magdolna tanárjelölt. Papné Gócz Klárának két fia van: 1972-ben Pap Szilveszter, 1976-ban született Pap Ádám, orvosok.

Gócz Gabriella, Gócz Lajos lelkész leánya, Jánosi Márton orvoshoz ment feleségül, két leányuk született: Jánosi Gabriella építész-mérnök, gyermektelenül halt meg, és Matóné Jánosi Marianna tisztviselő, egy gyermeke született, Mató Márton.

Délczezné Gócz Izabella gyermektelenül halálozván el, a Bíró-Gócz családi örökséget Gócz Piroska vitte tovább. Férje, Kovács János gyümölcsészeti szakember lévén, folytatta az apósa, Gócz Dénes goroszlai szőlőbirtokának továbbfejlesztését. Egyetlen felnövekedett gyermekük, Kovács Erzsébet Varga László – előbb nagyfalusi, majd magyargoroszlai – református lelkészhez ment feleségül, 1927-ben. Két gyermekük született 1928-ban Varga László és 1931-ben Varga Piroska. Ifjabb Varga László, abrudbányai, sülyei, palatkai, somkereki, felfalusi és végül marosvásárhelyi református lelkész, előbb Kovács Anna képzőművésszel kötött házasságából, akitől 1956-ban született Varga István, építész-restaurátor, majd 1965-ben feleségül vette Szarka Erzsébet könyvelőt. Két leányuk született, 1966-ban Varga Irén tanár, aki Demeter György mérnök-vállalkozó felesége, illetve 1967-ben Varga Judit tanár, László József állatorvoshoz ment feleségül. Demeterné Varga Irénnek két gyermeke született Demeter Dorottya és Demeter Panna. Lászlóné Varga Juditnak két fia van: László Zsolt és László Gergő.

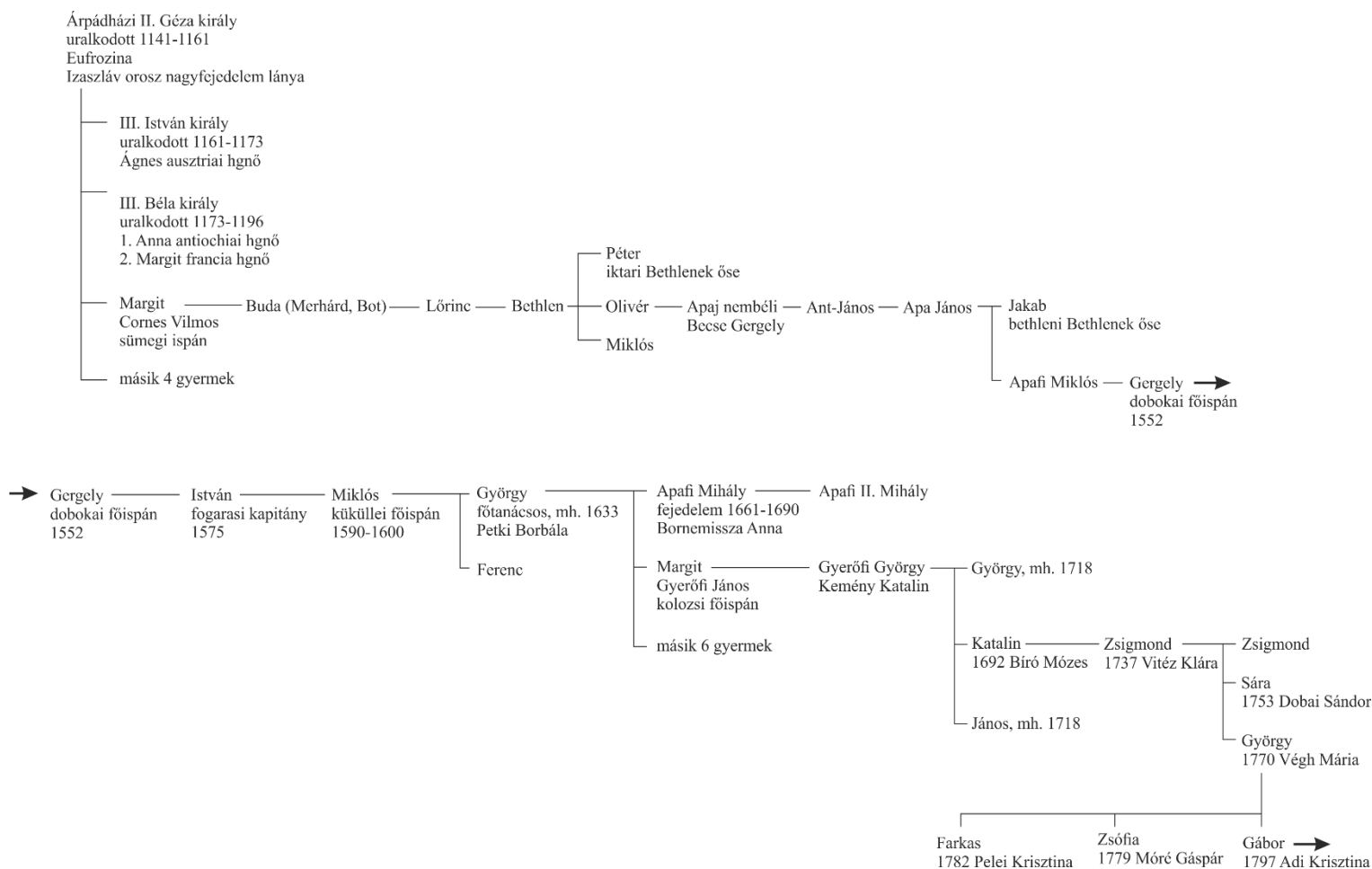
Varga Piroska, könyvelő, 1950-ben ment feleségül Dobai István jogbölcészhez, amely házasságból három gyermek született: 1951-ben Dobai Erzsébet, 1952-ben Dobai Álmos és 1953-ban Dobai László. Dobai Erzsébet, könyvelő, 1971-ben Juhász Tamás református lelkészhez – később teológiai tanár – ment feleségül, és két gyermeke született: 1972-ben Juhász Péter és 1974-ben Juhász Márta, ökológus. Juhász Péter, informatikus, 1998-ban kötött házasságot Jakabházi Annamária tanárral, és 2004-ben született gyermekük Juhász Ákos. Dobai Álmos, műépítész, 1981-ben kötött házasságot Csiszár Mária tanárral. Öt gyermekük született: 1982-ben Dobai Borbála, 1983-ban Dobai Bálint, 1986-ban Dobai Eszter, 1988-ban Dobai Katalin és 1990-ben Dobai András. Dobai László, református lelkész, 1976-ban kötött házasságot Fazekas Magdolna mérnökkel. Négy gyermekük született: 1977-ben Dobai Gábor, 1979-ben Dobai Ágnes, 1980-ban Dobai Zsuzsa és 1995-ben Dobai Anna. Dobai Gábor közgazdász, 1997-ben kötött házasságot Czuhai Enikő hitoktatóval, két gyermekük született 1997-ben Dobai Tamás és 2001-ben Dobai Ákos.

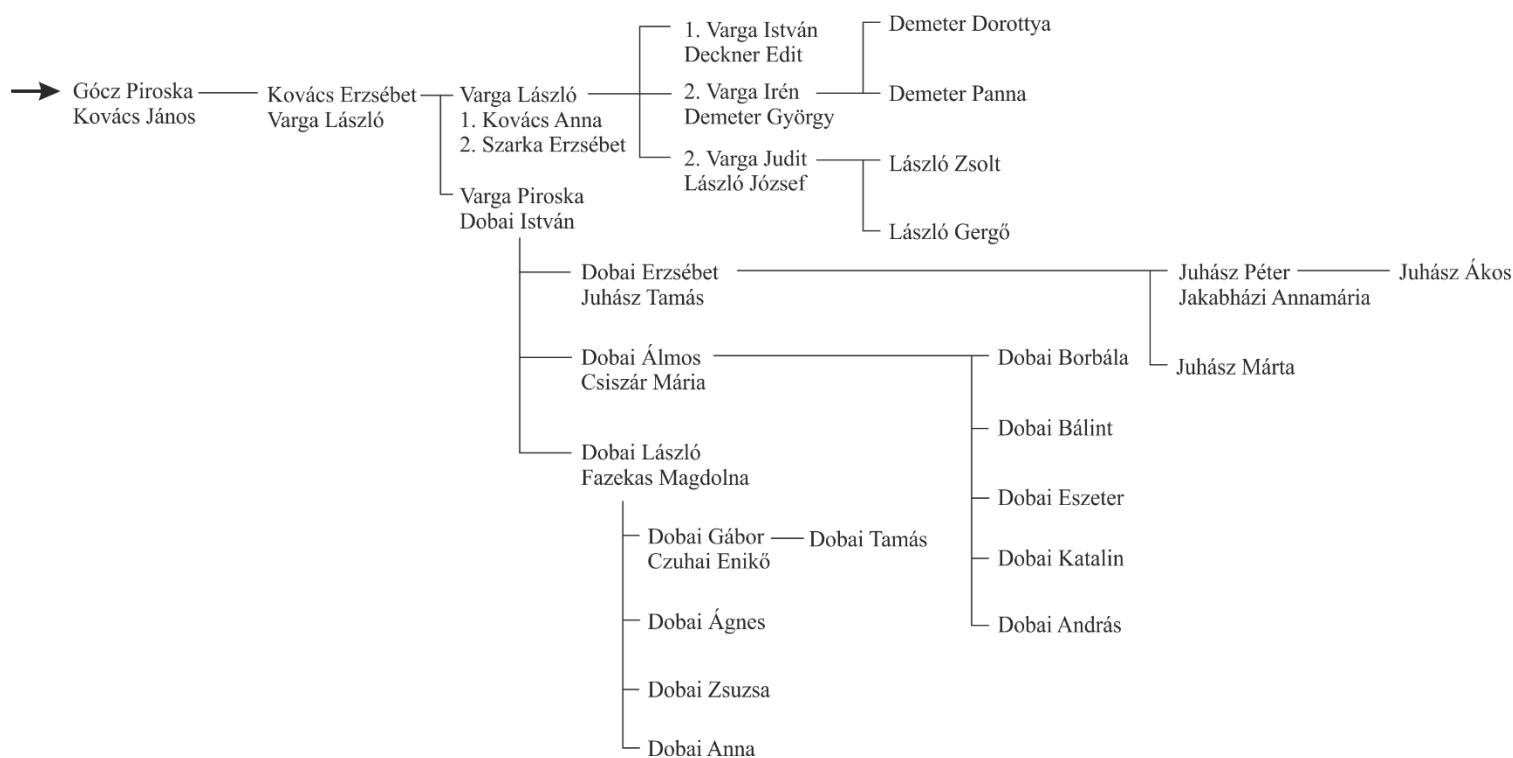
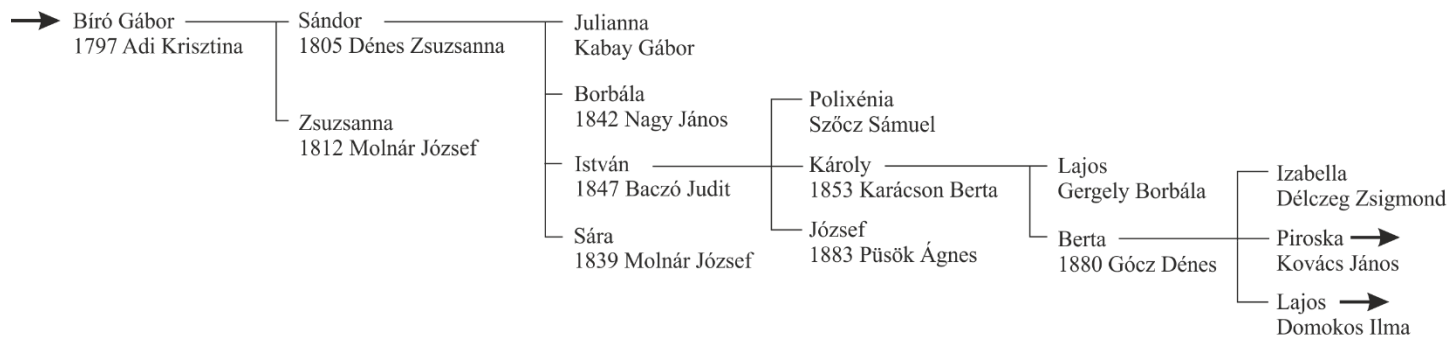
Berei Bíró Berta és kovásznai gyalog katona Gócz Dénes – mint a 2004. évi, fentebbi enumeráció mutatja – sikeresen vészelt át a 20. század európai kataklizmáját. Apafi Margit leszármazottai életképességükben erősebbek, társadalmi viszonylatukban szilárdabbak most, 12 nemzedék végén, mint Árpádházi Margit hercegnő ivadécai, 12 nemzedék után voltak, a kuruc kori pusztulást

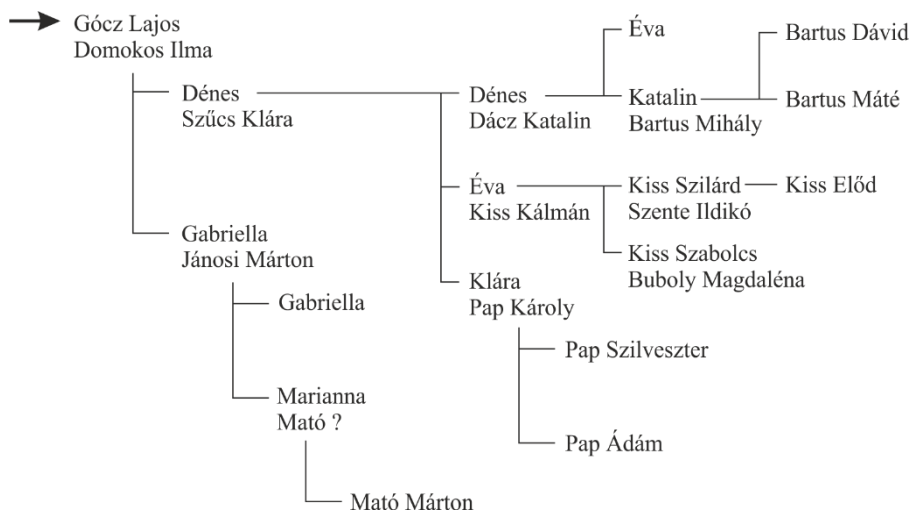
követően, az Apafi- és Gyerőfi-család férfiágának gyászos kihalása idején. A 20. században, a Gyűlölet a Szereteten alapuló keresztyén értékrend fölé kerekedett, megszűnt az európai nemzeti hagyományos társadalmi szabályrendet garantáló liberális jogállam, és devalválódtak az emberiség örök eszmei értékei, amelyek célt adtak az élni akaróknak. Az ősi származás és örökölt vagyon és az ezekhez kapcsolódó társadalmi tekintély alapját veszítette. Átmenetieknek bizonyultak a Gócz Déneshez hasonló polgárosodó, kapitalizálódó, modern vagyonszerzési próbálkozások és eredmények, mert a történelmi Magyarország és az egész európai történelmi közhatalmi rend összeomlása, majd a szocialista jelszavakat hangoztató diktatúrák kényszerei minden anyagi magánvagyon megsemmisítettek. Az életképesség ereje azonban legyőzte a materiális tényezőket, és a földbirtokról, az ingatlan és ingó javakról, vagyis a pénztőke alapjairól a *szellemi vagyon* alapjaira építette át Gócz Dénes és Bíró Berta leszármazottainak társadalmi életét. A 2004-es számbavétel mindenkit tisztességgel megélhetést és társadalmi megbecsülést biztosító képesítés, oklevél birtokában talált, amellyel sikerrel vehet részt a következő nemzedékek társadalmi versenyében.

Foglaljuk táblázatba a szövegben elmondottakat:

Indokolt a kérdés, hogy mire való származási levezetés a 3. évezredben, másfél évszázaddal azután, hogy a jogállamok alkotmánya eltörölt minden származás alapján való kiváltságot és megkülönböztetést. Nyilvánvaló, hogy az ember nem nemesítendő állat, nem kell tehát törzskönyvezni. Annál kevésbé, mert az embernek nem az anyaga, a testi mivolta az átörökítendő értéke, hanem a lelke, amely az anyag-világ egyetlen fejlődőképes tényezőjét, az emberi szellemet emeli ki az anyagból. De itt van az Evangélium: az miért kezdődik a Megváltó származási táblájával? Hiszen Krisztus örökkévaló lévén, már a teremtés előtt is élt, emberanya által csak testté lett, az Anyag terhét vette magára, és közismert, hogy Isten a kövekből is teremthet fiaikat Ábrahámnak. A magyarázat egyszerű: az Ígélet úgy szólt, hogy a Messiás Dávid király ivadéka lesz, Betlehemben fog születni, és számárháton vonul a Sionra. És valóban, a jeruzsálemi tömeg a számárháton vonuló Dávid Fiának kiáltotta a hozsannát. Hiszen Isten Igéjéből a legkisebb anyagi parány, egy pontocska sem veszhet el teljesülés nélkül. Persze mindez csak azokra érvényes, *akik hisznek* Isten örökkévaló ígéletében, mások számára mindez közönyös, vagy egyenesen bolondság.

Az európai jogrend, mióta az ősidők matriárhátusáról az apajogra tért át, fiágon tartja nyilván az ember származását. Teszi ezt annak ellenére, hogy minden születés esetében az anya kiléte *bizonyos*, az apáé viszont csak valószínű. Éppen az anyához kapcsolódás anyagi bizonyossága teszi természetivé, élettanivá az anya-gyermek kapcsolatot, holott az ember – társadalmi lény lévén – társadalmi, mesterséges szempontok szerint disztíngválható élőlény-egyedből emberi egyénné, személlyé. A társadalom hierarhikus szerkezete, a férfiak közötti viszonyra épül fel, „a nő osztozik férje rangjában” és nem a férfi a nőben. Amennyiben fiú utód hiánya miatt az apajogú leszármazási lánc nem folytatható, természetes, sőt természetesebb leányágon újabb családnevet adó férfivonalra menni át, annak a megszakadásáig. Esetünkben a Turul nemzetség fiága, az Árpádház, kihalt 1301-ben. Az utolsó nemzedékek leányági leszármazottai azóta is élnek az európai szuverén családokban. Mi azonban nem uralkodói, hanem közrendűek vagyunk, ezért az uralkodóiból a közrendűvé válás folyamata követéséhez vissza kell mennünk huszonhét nemzedéket – Árpádházi II. Gézáig –, hogy *Margit hercegnőben*, olyan királylányt találjunk, aki nem uralkodóhoz ment feleségül – bár Apafi Mihállyal ez a leányág is uralkodói rangra emelkedett. Margit hercegnőtől pedig, a családnevet adó Apafi-, Gyerőfi-, Bíró-, Gócz-férfiágon csak a családok kihaltáig haladunk, azután a *ténylegesebb*

leányágon – mint a fenti táblázat mutatja – dokumentáltan jutunk el berei Bíró Bertáig. Minden nemzedékből mi csak a hozzánk, és a számunkra olyan kedves Ady Endréhez vezető vonalon haladtunk, a többi elhanyagoltuk. Nyilvánvaló, hogy *Árpádházi Margit hercegnőnek* és *Sümegei Vilmos lovagnak* sok száz vagy ezer ivadéka élhet, illetve él ma is a világon az itt említetteken kívül, – Bíró családnevűek is sokan lehetnek – és az érdekeltek hasonló leszármazási táblát készíthetnek maguknak, *ha akarnak*.

Igen, ha akarnak: ha valaki olyan értéknek tartja a Himnuszban említett Bendegúz vérének egyetlen cseppjét, hogy egész teste állagából ahhoz igazítja társadalmi kapcsolódását, hogy annak szellemi örökségét élete célja döntő meghatározójának tartja, akkor nem fogja komolytalan, sznob játéknak tekinteni Eurázsia legnagyobb dinasztiájához való kapcsolódását, nem próbálja azt tekintélyszerzésre, társadalmi és gazdasági téren hasznosítani, hanem királyi származástudata, királyi kötelességek vállalására királyi feladatok elvégzésére fogja indítani. Margit hercegnő leányai tehát, ha vállalni akarják királyi származásukat, lehetőségeik között kövessék Apafi Margit, Gyerőfi Kata, Bíró Sára, Pásztor Mária, Bíró Berta, Gócz Piroska – hogy a ma élőket ne említsem! – példáját, és értékes embereket szüljenek és neveljenek annak a népnek a szolgálatára, amelynek az ő őseik hajdan uralkodói voltak – *Egyedül Isten Dicsőségére!*

Kolozsvár, 2004. július 11.

A legújabb kor soha nem remélt óriási szellemi és műszaki fejlődése folytán az emberiség olyan anyagi jólétre jutott, hogy érvénytelenedett a Paradicsomból való kiűzetés, immár nem kell az embernek orcája verejtékét hullatnia kenyeréért és semmi közszükségleti javáért: mindenki számára bőségesen állnak rendelkezésre, meg sem kell érte dolgozni. Az ember azonban nem hajlandó a munka rabszolgaságáról lemondani, nem hajlandó a Paradicsom anyagfeletti életmódját folytatni, régen irigyelt urak módjára élni, hanem munkát követel magának. Azt pedig a műszaki találmányok csaknem teljesen kiküszöbölték a társadalomból, éppen csak hobby mennyiség maradt belőle. És ekkor a sok feladatát vesztett férfi mellé felsorakoznak a nők – akiket a gazdasági tevékenység kényszere alól szintén a műszaki forradalom szabadított fel – és osztozni kívánnak a kényszermunkán is a férfiakkal. Pedig felesleges a termelő munka, és az ebben való részesedés nem adhat célt és tartalmat az emberi életnek. A teljes emberi élet került válságba, hiszen az életfenntartás eszközei messze meghaladták a szükségletet: a szellemi-lelki fejlődés elmaradt a műszaki mögött, nincs, ami célt adjon – anyagfeletti célt – az emberi cselekvés számára.

Vajon, a mostani nagy anyagi bőséget eredményező, sok ezeréves történelmi fejlődés során hogyan találtak maguknak vágyaik megvalósítására lehetőséget az emberek – férfiak, nők, gazdagok, szegények, mindenki? A nők esélyegyenlőségére, életlehetőségére próbálunk rávilágítani egy konkrét női leszármazási vonal ismertetésével: *Árpádházi II. Géza király leánya, Margit hercegnő* egy francia származású keresztes lovaghoz ment feleségül. Utódaik beágyazódtak a magyar országos főurak társadalmába – *Apaj vagy Becse Gergely* nemzetség néven – és azóta is nagy szerepet visznek a magyar közéletben, *Apafi, Bethlen, Gyerőfi vagy Kemény* családként. A 17. század végén *Apafi György* főtanácsúr leánya, *Mihály* fejedelem húgának, szintén *Margit* hercegnőnek unokája, *Gyerőfi Katalin Bíró Mózes* szilágysági megyei nemeshez ment feleségül, és ezzel a hajdani királyi vér a

vidéki nemesek társadalmába áramlott. Bőséges anyakönyvi dokumentáció állván rendelkezésünkre, pontosan követni tudjuk a Bíró család és benne a leányág életútját. Mi szubjektív okokból csak a 19. század végén élt *berei Bíró Berta* vonalán mentünk tovább, de bárki Bíró leszármazott ugyanígy kapcsolhatja leszármazását Bendegúz nemzetségéhez. Vajon, az utolsó évszázadban megvalósult, vagy megvalósulóban lévő elmagánosodott, elidegenedett *singelekből* álló *leporida*, azaz vadnyúl társadalom, amelyre a *szüfrazsettek* mozgalma irányult, boldogabb önmegvalósítási lehetőséget kínál a nők számára, mint a királyi tróntól a vidéki kézművesek társadalmi szintjére alászálló, itteni útleírás?

A 19. század közepén a nyugati civilizáció társadalmában hegemon befolyásra jutott *ésszerű* szabadelvűség, vulgo: racionális liberalizmus, továbbhaladt addigi, az emberi elme egész *érzelmi kategóriáját elhanyagoló* és csak az értelem, a ráció továbbfejlődési útján, és már a század vége előtt az *ultraliberalizmus* különböző zsákutcáiba ütközött. A liberalizmus első győzelmei idején – 1776-ban Amerikában, 1789-ben Franciaországban – még megelégedett az iskolázott, anyagilag független férfi polgárok egyenlősítésével az összlakosság mintegy 20-ad részének juttatva a *hatalomgyakorlás illúzióját* jelentő parlamenti választójogot. Nemcsak az eltartott családtagok, nők gyermekek, öregek, de minden vagyontalan és iskolázatlan kereső férfi is politikai jogok nélkül maradt. A vagyontalanokat csakhamar *munkásosztállyá* szervezték, és a vagyonos osztály elleni harcra mozgósították élelmes közéleti vállalkozó agitátorok, az osztályharc egyedüli célra vezető voltát hirdető *szocialisták*. A 19. század vége felé a nyugati társadalomban már annyira magától értetődő volt a materialista értékrend, miszerint az emberélet minden java pénzzel mérhető gazdasági érték, hogy az ember más irányú kívánni valói, vágyai szóba sem kerültek. Az emberi lények, egyének és csoportok között a természetes vonzalom és kapcsolat helyett a taszítás, az érdekellentéteket gyűlöletté fokozó, anyagi célú verseny ostrom alá vette a *társadalmat újjászülő összejet, a családot*. Előbb a felnőtt gyermekek, a testvérek egymás közötti és szüleikkel szembeni érzelmi kapcsolatok szűntek meg, majd a házastársak közötti, végül a gyermekeket egymáshoz és szüleikhez fűző kötelék. Mindinkább elterjedt a felnőtt nők családon kívüli munkavállalása, a nők öneltartása, amely előbb a nők politikai egyenjogúsításának, majd személyjogi, családjogi és közjogi kiváltságainak igényét és követelését vonta maga után. Ezek után jött a 20. század kettős társadalmi robbanása: az emberiség évezredek alatt felhalmozott erkölcsi, szellemi tőkéje olyan, addig elképzelhetetlen műszaki és gazdasági fejlődést hozott, amely *megszüntette az ember anyagi gondjait*, nem kellett már orcája verejtékével, keserves fizikai munkával megkeresnie maga és családja kenyerét. A fizika és kémia találmányai, gépei, vegyszerei, és egyéb eszközei minden ember számára előállította az anyagi szükségleteket. Az eszközöket, gépeket, pedig a nők legalább olyan jól tudják kezelni, mint a férfiak. A család eltartásában is a nők jelentették a biztonságot és állandóságot, a harctéren, fogságban, majd divatjamúlt fizikai munkáért, vagy munkanélküli segélyért sorban álló férfiak helyett. A születésszabályozás új módszerei pedig, testi adottságaik társadalmi terhei alól, a szülés és gyermeknevelés kötelességétől való mentességet hozta meg a nőknek. A férfi tevékenységre egyszerűen nem volt többé szüksége az emberi társadalomnak. A férfiak feleslegessé lettek, vagy csak a nők szexuális vágyainak a kielégítésére szolgáló eszközökké váltak. A fogyasztó társadalom minden média-propagandája a házasság és a család terheinek vállalását józan ember számára elmaradott, buta, emberhez méltatlan szokásnak hirdeti, mind nagyobb sikerrel.

Ezek mind, annyira közismert dolgok, hogy szinte szégyellem leírni. Hogy mégis megteszem, ezt azzal magyarázom, hogy én is, sok ezer más embertársam – mindenféle régebbi és újabb, valamint még többféle szóműves: ezek közül nálunk legismertebbek *Swift Jonathan, Huxley Aldous, Szatmáry Sándor, Németh László* – mellett és után, *elgondolkozom az emberi életnek ilyen alapozás utáni jövődjére felett*. Nem a kérdés legfelső, tudományos világszínvonalán, hanem ahogy azt a 20. század közepének európai művelt közönsége ismerte.

Az élőlények közül a fejlődés legfelső fokára eddig a *rovarok* jutottak. A rovarok hasznosították és tették át a legtökéletesebben az anyagvilág gyakorlatába az élőlények természeti törvényeit, ösztöneit, képessé téve magukat fajuk korcsosodás nélküli létfenntartására és szaporodására. A legismertebb példát, a *méhet* vegyük: sokmillió évvel ezelőtt óta a méhek ösztönösen, azaz tudat nélkül előállítják a legcélszerűbb vegyi összetételben a méhviaszt, abból olyan lépet, méhsejtet építenek, amelyeknek tökéletes célszerű méreteit és alakját az ember még mai számítógépeivel sem képes utánozni, kellő számú több ezer sejtet a leendő dolgozók, tízet-tizenötöt a herék és néhányat az anyák számára, ösztönösen, azaz a cél tudata nélkül. Miután az anya petét tesz a sejtekbe, a dolgozók a méhek számára legtökéletesebb összetételű anyaggal, a mézzel táplálják a lárvákat, úgy, hogy azokból a leendő raj számára kellő számú dolgozó = meddő nőstény, here = a párzáson kívül egyébre képtelen hím és anya = szaporító nőstény legyen. A lárvák kifejlődnek és a faj minden tökéletes eszközével ellátva, génjeikbe, molekuláikba beépítve minden élethez szükséges irányító információval jönnek ki a sejtől felnőtt állapotban, és azonnal indul mindegyik a rajban számára rendelt kötelessége teljesítésére: a dolgozók kirepülnek, megkeresik a nektár és virágpor forrásait, begyűjtik, hazahozzák és mézzé, viasszá, propoliszá és egyéb hasznos anyaggá dolgozzák azokat, közben távközlési eszközeikkel, egymással és a kaptárral állandó kapcsolatot tartanak. Kellőképpen táplálják a lárvákat és kellő mennyiségű mézet raktározniuk kell, az egész raj számára. Bár minden dolgozó fel van szerelve a lehetséges ellenség elleni öngyilkos fegyverrel – ösztönösen még az ember nyakán is megtalálja a tarkó alatti legérzékenyebb részeket, hogy odadöfje fullánkját – a rajnak külön katonai őrsége is van, akik képesek nemcsak más állatok, de más raj egyedeinek is a felismerésére és távol tartására. A kellő időben az anyának és a heréknek ösztöneik jelzik, hogy nászrepülésre kell kimenniük és a heréknek levegőben repülve, kell versenyben legyőzniük egymást, hogy utána a nőstényt megtermékenyítsék. Életük árán, mert, ha maguktól le nem estek volna a nász után, a kaptárba az örök csak az anyát engedik vissza, a herék kirekesztve éhhalálra vannak ítélve, hiszen táplálni sem tudják magukat. Azután következik az új kirajzás, új méhcsalád alapítása. Évezredek óta, szakadatlanul, tökéletesen – a korcsosodástól, satnyulástól megóvják a méhfajt a herék repülőversenye –, tehát *a faj továbbfejlődése nélkül*, hiszen ami tökéletes, az nem fejleszhető.

A Homo Sapiens Antropus, az egyetlen fejlődőképes élőlényfaj jellemzőit a méhekével egybevetve, elgondolkoztató tanulságokat vonhatunk le: az emberi nőstények meddősítik magukat – egyelőre csak a szülés elkerülésére, később majd magzatkori sterilizálással - és minden energiájukat *a maguk ivadékaik helyett az egész raj*, tehát fajtársai ivadékaiknak táplálására, gondozására, nevelésére, ellátására, védelmére fordítják. Atavisztikus szokás folytán szült gyermekeiket szívesen engedik át gondozásra, nevelésre férfi partnerüknek és idegen nőstényeknek. Ha majd tényleg lombikban vagy klónozással állítják elő kellő számban az emberi egyedeket, a tökéletesre fejlett emberi faj egészen hasonlítani fog a rovarokéra, a méhekére: ösztönei nem lesznek gyengék és

hiányosak, mint most, hanem képesek lesznek majd a fajt a lét síkján megtartani. Tökéletes lesz az Ember, *tehát fejlődésképtelen*. Jön-e valamilyen más élőlényfaj az Ember helyett az anyagi világba, amely majd testileg nem lesz tökéletes, azaz fejlődőképes lesz anyagnélküli, lelki élettávlatára serkentésére? Zsákutcába jutott volna-e a teremtmény bölcsessége? Valóban elkerülhetetlen-e a rovar-életforma fenyegető rémképe? A nők valóban alkalmasabbak a férfiaknál minden szellemi érték anyagi megvalósítására? Képes lesz-e egy női jellegű, női célok megvalósítására nevelt emberiség a transzcendencia lelki élettávjára való kapcsolatra, hogy anyagfeletti célra, szellemi fejlődésre serkentse az embert?

Amikor a *Homo Sapiens Antropus örökéletű lelket* kapván kiemelkedett a többi főemlős faj közül, az *Apis mellifera* már több millió éves volt. Mire kellett az Istennek az Ember, a bevált tökéletes helyett a tökéletlen új élőlény? Miért kellett éppen ennek az atyaságát vállalnia, miért éppen ennek ígérnie örökéletet és üdvösséget? Éppen most a testi vágyak anyagi kielégítése lehetőségének a felfedezésekor, az anyagiak kényszerétől való szabaduláskor essünk kétségbe jövőnk miatt? Most kezdjük aggódni az ember nőstények meddőségre törekvése miatt, ahelyett, hogy örvendenénk a fejlődés jobb lehetősége felett? Ha az ember élettársát nem az anyagi érdek, nem a több pénzszerezés érdekében választja, hanem lelki élettávjára szerinti eszményének megközelítése céljára, nem materiális, anyagi tényezők hatására dönt, hanem önzetlenül, szabad lelkiismerettel, józan ésszel követi szívből fakadó érzelmeit, feltétlenül különb, alkalmasabb, értékesebb társat talál majd magának, és ezzel újabb, magasabb szintre emeli az emberi faj természetes kiválasztódását. Rettenetes volna, ha az ember párválasztását, házasságkötését, vagy nem kötését, a gyermekszülés, -gondozás, -nevelés vállalását vagy nem vállalását anyagi, társadalmi kényszer folyamának tekintenénk. Legyünk boldogok, hogy a jövőben csak a gyermeket önként, szeretetből és szeretettel, nem, pedig társadalmi, gazdasági, anyagi kényszerből, vagy szokásból vállalók adják majd tovább az emberi életet. Hogy a nőknek csak tized része szül majd, annál kiválóbb, jobban megválasztott szülőknek lesz majd gyermekük és a kilenc tized nem szülő nők és a férfiak összességének a segítségével az örök isteni célok megvalósítására alkalmasabbá nevelik majd a jövő nemzedékét. Hogy az Ember majd nemcsak *Homo Sapiens Antropus*, bölcs előrelátó legyen, hanem *Homo Theofilus* és *Ideoforus*, azaz istenszerető és eszmehozó is legyen.

Családtörténettel foglalatoskodva véletlenül találtam a minket családiról közelről érintő Berei Bíró család kissé rendhagyó leszármazására: a család ismert kiváló egyénei – az Árpádok, Apafiak, Bethlenek, Gyerőfiak, Kemények, Bírók, Adyok és ezekhez hasonló mások – nem a férfi, hanem a női leszármazás vonalán születtek. Vajon, ha a *Margit hercegnő leányait* nem kötik majd az öröklött súlyos társadalmi és gazdasági megfontolások, ha a Mammon hatalmi kényszere nélkül dönthetnek majd, saját maguk, élettársuk és gyermekeik jövője felől, féltünk kell-e még az emberiség életét?

Ezeket a kérdéseket kell egybevetnünk Isten emberüdvözítő terveivel.

Kolozsvár, 2005. 12. 11.

(Bélteki Ákos)